

«ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИДАННЯ:

ТАЦІЙ В. Я., почесний президент НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (голова редколегії)

ШЕМШУЧЕНКО Ю. С., академік-секретар відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (заступник голови редколегії)

ПЕТРИШИН О. В., президент НАПрН України, академік НАПрН України (відповідальний секретар редколегії)

БАРАБАШ Ю. Г., член-кореспондент НАПрН України

БИТЯК Ю. П., академік-секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України

БОРИСОВ В. І., академік НАПрН України

БОРИСОВА В. І., член-кореспондент НАПрН України

БУРОМЕНСЬКИЙ М. В., член-кореспондент НАПрН України

ГЕТЬМАН А. П., заступник академіка-секретаря відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАПрН України

ГЛБКО С. В., директор Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ГОНЧАРЕНКО В. Д., академік-секретар відділення теорії та історії держави і права НАПрН України, академік НАПрН України

ГУСАРОВ С. М., член-кореспондент НАПрН України

ДОВГЕРТ А. С., член-кореспондент НАПрН України

ЖУРАВЕЛЬ В. А., головний учений секретар НАПрН України, академік НАПрН України

КІВАЛОВ С. В., керівник Південного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України

КОМАРОВ В. В., академік НАПрН України

КРУПЧАН О. Д., директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, академік НАПрН України

КУЗНЄЦОВА Н. С., віце-президент – керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України

КУЧЕРЯВЕНКО М. П., перший віце-президент НАПрН України, академік НАПрН України

ЛУК'ЯНОВ Д. В., член-кореспондент НАПрН України

МАКСИМОВ С. І., член-кореспондент НАПрН України

НАСТЮК В. Я., член-кореспондент НАПрН України

НОР В. Т., академік НАПрН України

ОРЕЛЮК О. П., директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, академік НАПрН України

ПИЛИПЧУК В. Г., директор Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України

ПРИЛИПКО С. М., академік НАПрН України

СЕРЬОГІНА С. Г., директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України

СКРИПНЮК О. В., академік НАПрН України

ТИХИЙ В. П., радник президії НАПрН України, академік НАПрН України

УСТИМЕНКО В. А., член-кореспондент НАН України та НАПрН України

ШАКУН В. І., академік НАПрН України

ШЕПТЬКО В. Ю., академік НАПрН України

ШУЛЬГА М. В., член-кореспондент НАПрН України

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 16

**ЗЕМЕЛЬНЕ
ТА АГРАРНЕ ПРАВО**

Харків
«Право»
2019

УДК 340(477)(031)
В27

Редакційна колегія 16-го тому:

М. В. Шульга (голова),
В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заступники голови),
В. Ю. Уркевич (відповідальний секретар),
І. І. Каракаш, Т. О. Коваленко, В. М. Єрмоленко,
А. В. Духневич, І. О. Костяшкін, А. М. Мірошниченко

Координаційна і технічна робота з підготовки видання:

І. В. Ігнатенко

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 16 : Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови), та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2019. — 696 с. : іл.

ISBN 978-966-937-657-2

Видання є першим в Україні систематизованим зведенням знань про основні поняття, які використовуються в науці та законодавстві земельного права й аграрного права. В енциклопедії розміщені статті: а) в яких визначаються актуальні та практично значимі положення, що стосуються особливостей права власності та речових прав на землю в сучасних ринкових умовах, аналізується специфіка правового режиму окремих категорій земель України; б) в яких висвітлюються концептуальні положення сучасного аграрного права.

УДК 340(477)(031)

ISBN 978-966-937-657-2 (т. 16)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2019
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2019
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2019
© Видавництво «Право», 2019

ПЕРЕДМОВА

Шістнадцятий том «Великої української юридичної енциклопедії» містить матеріали, що висвітлюють сучасний стан та перспективи розвитку доктрини земельного права і законодавства, а також аграрного права і законодавства. В Енциклопедії подано поняття й категорії, які стосуються засадничих положень земельного права – предмета, методу, системи, джерельної бази, а також усіх без винятку інститутів: права власності на землю, права землекористування, гарантій прав на землю, управління використанням і охороною земель, моніторингу земель, землеустрою, охорони земель, відповідальності за порушення земельного законодавства, правового режиму земель України відповідно до їх категорій та ін. Крім того, в Енциклопедії подано поняття й категорії, які стосуються засадничих положень аграрного права – предмета, методу, системи, принципів, аграрних правовідносин, джерельної бази, а також усіх аграрно-правових інститутів: державно-правового регулювання сільського господарства, державної підтримки, екологізації сільськогосподарського виробництва, державної аграрної політики, сталого розвитку сільських територій, правового становища фермерських та сімейних фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств, виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, ведення органічного виробництва, окремих видів сільськогосподарської діяльності, забезпечення продовольчої безпеки, якості й безпечності сільськогосподарської продукції, міжнародно-правового регулювання аграрних відносин та ін.

Авторами Енциклопедії є академіки та члени-кореспонденти НАПрН України, науковці, які представляють провідні наукові школи земельного та аграрного права України. Надані ними терміни, поняття й категорії максимально збережені в авторській редакції задля стильового збагачення та змістового наповнення запропонованої в Енциклопедії проблематики.

Юридична термінологія, що вживається у виданні, відповідає термінології основних законодавчих актів України земельного та аграрного спрямування.

Редколегія

А

АГРАРНА РОЗПІСКА – товаро-розпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку с.-г. продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.

Прав. регулювання відносин, що виникають під час оформлення, видачі, обігу, виконання А. р., порядок їх реєстрації та створення прав., екон., організац. умов функціонування цих документів визначаються ЗУ «Про аграрні розписки» від 6 листоп. 2012.

А. р. – це інструмент кредитування с.-г. товаровиробників під заставу майб. врожаю, що використовується в операціях із с.-г. продукцією, перелік якої визначений у групах 01–14 розділів I та II Укр. класифікації товарів зовнішньоекон. діяльності згідно із ЗУ «Про Митний тариф України».

Сторонами А. р. є боржник та кредитор. Боржником визнається особа, яка видає А. р. для оформлення свого зобов'язання здійснити поставку с.-г. продукції або сплатити грошові кошти на визначених в А. р. умовах.

Боржниками за А. р. можуть бути лише особи, які мають право власності на зем. ділянку с.-г. призначення або право користування такою зем. ділянкою на законних підставах для здійс-

нення вир-ва с.-г. продукції. Перехід права власності чи права користування зем. ділянкою не зупиняє дію вказаної в А. р. застави майб. врожаю та не припиняє прав боржника і кредитора за А. р. на користування зем. ділянкою до збору відповідного врожаю, але не довше ніж до закінчення поточного маркетингового року. Боржник за А. р. зобов'язаний повідомити осіб, яким він передає право власності або право користування зем. ділянкою, с.-г. продукція з якої є предметом застави за А. р., про існуючі обмеження згідно з виданими А. р.

Кредитором за А. р. може бути фіз. чи юрид. особа, яка надає грошові кошти, послуги, постачає товари, виконує роботи як зустрічне зобов'язання за договором, за яким боржник за А. р. видає їй А. р., наділяючи правом вимагати від нього належного виконання зобов'язань, а також фіз. чи юрид. особа, яка набула прав кредитора за А. р. від ін. кредитора за А. р. у спосіб, не заборонений законом.

Зак-вом передбачено можливість укладення товарних А. р. та фін. А. р., які відрізняються за видом зобов'язань. Товарна А. р. встановлює безумовне зобов'язання боржника за А. р. здійснити поставку узгодженої с.-г. продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені А. р. Товарні А. р. складаються в письмовій формі на бланку, який повинен містити обов'язкові реквізити, передбачені зак-вом, підлягають нотаріальному посвідченню і не можуть бути переведені в бездокументарну форму.

Фін. А. р. встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити гро-

шову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на с.-г. продукцію у визначених кількості та якості. Виконання боржником зобов'язань за фін. А. р. здійснюється лише в безготівковій формі. Фін. А. р. повинні містити обов'язкові реквізити, які передбачені законом, складаються у письмовій формі на бланку, підлягають нотаріальному посвідченню і не можуть бути переведені в бездокументарну форму. При цьому боржник та кредитор за домовленістю мають право включити до тексту товарної або фін. А. р. додаткові умови, що не суперечать положенням за-ва.

Обов'язковою умовою як товарної, так і фін. А. р. є застава майб. врожаю, розмір якої не може бути меншим за розмір зобов'язання за А. р. На день видачі А. р. майб. урожай с.-г. продукції не може перебувати в ін. заставах, ніж за А. р. На день збору врожаю предметом застави стає відповідна кількість зібраної с.-г. продукції. Обов'язок доведення походження зібраної с.-г. продукції покладається на боржника за А. р.

Застава майб. врожаю с.-г. продукції за А. р. наділяє кредитора правом у разі невиконання боржником зобов'язання за А. р. у порядку примусового виконання зобов'язання боржника за А. р. одержати задоволення вимог за рахунок заставленого майб. врожаю с.-г. продукції переважно перед ін. кредиторами цього боржника за А. р. Задоволення вимог кредитора за А. р. за рахунок заставленого майб. врожаю с.-г. продукції здійснюється за вибором кредитора за А. р. у будь-який спосіб,

не заборонений законом, у т. ч. шляхом передачі йому права власності на предмет застави в рахунок погашення майнового зобов'язання боржника за товарною А. р., наділення кредитора за А. р. правом доростити заставлений майб. врожай с.-г. продукції, зібрати врожай с.-г. продукції самостійно або уповноваженою ним особою та погасити майнове зобов'язання боржника за товарною А. р. шляхом набуття права власності на таку зібрану (вирощену) с.-г. продукцію або погасити грошове зобов'язання боржника за фін. А. р. шляхом укладення договору купівлі-продажу заставленої с.-г. продукції з ін. особою – покупцем (у т. ч. шляхом укладення договору на публ. торгах) з отриманням у рахунок виконання зобов'язань боржника за А. р. плати за таким договором.

У разі загибелі посівів, майб. врожай з яких є предметом застави за А. р., боржник за А. р. зобов'язаний за погодженням з кредитором за А. р. замінити предмет застави ін. аналогічним або рівноцінним майном, про що на А. р. робиться напис, який скріплюється підписами уповноважених представників боржника та кредитора за А. р. Якщо боржник за А. р. не досягне згоди з кредитором за А. р. про ін. предмет застави у разі загибелі посівів, майб. врожай з яких є предметом застави за А. р., предметом застави за А. р. стає майб. врожай с.-г. продукції, що вирощується на зем. ділянці, на якій розміщувалися загиблі посіви.

Після збору врожаю та повного погашення за рахунок такої с.-г. продукції зобов'язань боржника за А. р. решта

зібраної (вирощеної) с.-г. продукції або отриманих від її реалізації коштів залишається у боржника за А. р.

У разі недостатності зібраного врожаю для повного погашення за рахунок такої с.-г. продукції зобов'язань боржника за А. р. предметом застави за А. р. стає майб. врожай будь-якої ін. с.-г. продукції, що вирощується або буде вирощуватися боржником за А. р. на зем. ділянці, на якій до цього вирощувалася с.-г. продукція, майб. врожай якої був предметом застави за А. р., до повного виконання зобов'язань боржника за А. р., якщо ін. не встановлено за домовленістю сторін А. р.

Предмет застави може бути застрахований кредитором за А. р. або боржником за А. р. Кредитор та боржник можуть домовитися про спільне здійснення витрат на страхування предмета застави за А. р.

Із метою додержання виконання зобов'язань за А. р. зак-вом передбачені додаткові гарантії сторін. Для кредитора такими гарантіями є, по-перше, право самостійно або із залученням третіх осіб здійснювати моніторинг майб. врожаю с.-г. продукції, що є предметом застави, який може здійснюватися протягом усього строку дії застави майб. врожаю с.-г. продукції, якщо ін. не встановлено за домовленістю сторін А. р. Моніторинг майб. врожаю передбачає: 1) нагляд за дотриманням боржником за А. р. відповідних технол. процесів; 2) можливість доступу до зем. ділянок, на яких вирощується майб. врожай, що є предметом застави за А. р.; 3) можливість доступу до приміщень, де зберігається зібрана с.-г. продукція, що є предметом застави за А. р.;

4) спостереження за зібраною с.-г. продукцією з можливістю доступу до місць її зберігання після збору врожаю.

По-друге, у разі виявлення під час моніторингу порушень боржником за А. р. технол. процесів вирощування с.-г. продукції, майб. врожай якої є предметом застави за А. р., які ставлять під загрозу отримання майб. врожаю с.-г. продукції у звичайному обсязі, кредитор за А. р. має право скласти акт про порушення технології вир-ва та вимагати від боржника усунути таке порушення у визначений у такому акті строк.

По-третє, якщо вимоги, викладені в акті про порушення технології вир-ва, не будуть усунуті боржником за А. р. самостійно протягом указанного в акті строку, кредитор за А. р. має право за А. р. із метою порятунку майб. врожаю боржника самостійно або із залученням третіх осіб доростити майб. врожай з дотриманням відповідних технол. процесів. При цьому витрати кредитора за А. р. на таке здорожчання відшкодовуються боржником за А. р. у порядку, передбаченому законом.

Гарантіями свободи виробничо-госп. діяльності боржника є: 1) заборона безпосереднього втручання або перешкоджання госп. діяльності боржника; 2) заборона проникнення до приміщень без присутності боржника за А. р. або одного з його близьких осіб чи законних представників; 3) у разі незгоди з вимогами, викладеними в акті про порушення технології вир-ва, боржник за А. р. має право звернутися до орг-ції, спеціально уповноваженої центр. органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує держ. агр. політику, для вирішення таких спорів, яка

зобов'язана розглянути спір та прийняти остаточне рішення, що буде обов'язковим для сторін, протягом 2-х робочих днів з дня отримання скарги з доданим оскаржуваним актом кредитора за А. р. про порушення технології вирва. У разі незгоди сторін із рішенням зазначеної спеціально уповноваженої орг-ції таке рішення може бути оскаржене до суду.

А. р. видається окремо на кожний вид с.-г. продукції, визначений родовими або індивідуальними ознаками. Товарна А. р. може видаватися на кожен погоджений боржником та кредитором обсяг поставки узгодженої с.-г. продукції. При цьому встановлюється також якість с.-г. продукції – предмета А. р., яка визначається боржником і кредитором за взаємною згодою на підставі держ. стандартів України, техн. умов, техн. регламентів, класифікаторів, чинних в Україні на день видачі А. р.

Під час видачі А. р. підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню та внесенню відомостей до Реєстру А. р. особою, яка вчиняє нотаріальні дії. Відомості про предмет застави за А. р. вносяться до Держ. реєстру обтяжень рухомого майна особою, яка вчиняє нотаріальні дії, в момент нотаріального посвідчення А. р. А. р. вважається виданою з дня її реєстрації в Реєстрі А. р., яким не може встановлюватися жодних обмежень у доступі до інформації про факт видачі А. р. конкретним боржником за А. р., які на момент звернення до Реєстру А. р. залишаються невиконаними, та про назву с.-г. продукції, з якою пов'язані зобов'язання такого боржника. Держателем Реєстру А. р. є Мінагрополітики України.

Зак-вом передбачена можливість передання прав кредитора за А. р. шляхом здійснення на ній або на її невід'ємному додатку передавального напису «Відступлено» із зазначенням нового кредитора за А. р. Такий напис скріплюється підписом та печаткою (за наявності) попереднього кредитора за А. р. та підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

А. р. діють до повного їх виконання. За згодою кредитора дата виконання зобов'язань за А. р. може бути перенесена на наступний маркетинговий рік. Виконання зобов'язань за А. р. встановлюється окремо для кожного виду:

- 1) товарні А. р. виконуються шляхом здійснення поставки вказаної в А. р. с.-г. продукції від боржника за А. р. до кредитора за А. р. на погоджених ними умовах поставки. При цьому поставка с.-г. продукції іншої якості, ніж визначено в А. р. або в погоджених формулах перерахунку, є невиконанням А. р., якщо ін. не погоджено сторонами А. р.;
- 2) фін. А. р. виконуються шляхом перерахування боржником за А. р. грошових коштів на указаний кредитором за А. р. банківський рахунок.

Кредитор за А. р. зобов'язаний протягом 3-х робочих днів із дня отримання виконання зобов'язання за А. р. зробити на А. р. напис «Виконано», що скріплюється підписом та печаткою (за наявності) кредитора, і повернути таку А. р. боржнику. Повернення здійснюється шляхом особистої передачі А. р. від кредитора до боржника, а в разі неможливості – шляхом направлення цінним листом з описом вкладення на адресу боржника, вказану в А. р.

Після повернення боржнику за А. р. оригіналу А. р. із відміткою про її виконання боржник А. р. має право звернутися до особи, яка вчиняє нотаріальні дії, для внесення запису про виконання А. р. до відповідних реєстрів.

А. р. із відміткою про її виконання до повторного обігу не допускається. Інформація про видані А. р. та їх виконання зберігається в Реєстрі А. р. не менше 10 років.

А. р. є альтернат. фін. інструментом кредитування с.-г. товаровиробників за спрощеною процедурою, яка дає можливість залучати додаткові фін. ресурси під заставу майб. врожаю.

Лит.: Статівка А. Н., Уркевич В. Ю. Организационно-правовые вопросы применения аграрных расписок по законодательству Украины. В кн.: Менталитет славян и интеграционные процессы: история, современность, перспективы: материалы 8-й Международной научной конференции Гомель, 2013.

А. М. Статівка.

АГРАРНЕ ПРА́ВО – самостійна галузь права, яка регулює сусп. відносини, що виникають у процесі вир-ва, переробки та реалізації с.-г. продукції, а також при здійсненні пов'язаної з нею діяльності.

А. п. як галузь права пройшла довгий етап свого становлення. У зв'язку з цим у прав. доктрині немає єдиної думки щодо визначення місця й сутності А. п. у нац. прав. системі.

Останнім часом особливої актуальності набуває позиція, за якою обґрунтовується самостійність А. п., оскільки на сьогодні є всі підстави визначити А. п. самостійною галуззю права в сис-

темі нац. права України – їй притаманні свої специфічні предмет та метод прав. регулювання, принципи, система та форми (джерела), що становлять агр. зак-во.

Предметом А. п., як і будь-якої ін. галузі права, є певне коло сусп. відносин, що регулюється нормами даної галузі. Ці відносини, для того щоб стати предметом окремої галузі права, повинні володіти значною специфікою, яка б відрізняла їх від ін. сусп. відносин. Об'єктивною основою формування А. п. як галузі права є наявність великої сфери сусп. відносин, що потребують особл. прав. регулювання.

Донедавна основою формулювання предмета А. п. виступала тріада «вир-во», «переробка» та «реалізація» с.-г. продукції, ключове місце серед яких займали відносини з вир-ва с.-г. продукції, а переробка та реалізація мали підпорядкований характер. Проте з трансформацією сусп. відносин виникла об'єктивна потреба в розширенні предмета А. п., включенні до його складу нових відносин. Зокрема, йдеться про відносини з соц. розвитку села України. Названі відносини мають комплексний характер, тісно пов'язані з агр. і перебувають у нерозривному зв'язку з ними, оскільки результати с.-г. діяльності безпосередньо залежать від соц. мікроклімату в сіл. місцевості.

До таких відносин належать і відносини щодо матер.-техн. забезпечення агр. товаровиробників. Ці відносини мають комплексний характер, і хоча вони не є агр. у чистому вигляді, але нерозривно й тісно пов'язані з ними. Без належного функціонування відно-

син щодо матер.-техн. забезпечення агр. товаровиробників агр. відносини також не можуть бути ефективними.

Ідеться про виникнення нових відносин, які також слід включати у предмет прав. регулювання А. п. України. Викладене стосується передусім відносин з вир-ва біол. видів палива, зокрема відносин з вир-ва біомаси, тобто біологічно відновлюваної речовини органічного походження, що зазнає біол. розкладу (відходи сіл. госп-ва (рослинництва і тваринництва), ліс. госп-ва) та використовується для вир-ва біопалива.

Відносини з використання ГМО при вир-ві с.-г. продукції та відносини з вир-ва органічної с.-г. продукції включаються до більш широкої групи щодо забезпечення безпеки і якості с.-г. продукції та харчових продуктів.

Під предметом А. п. необхідно розуміти агр. агровиробничі (зем., майнові, трудові, організац.-управлінські та ін.) сусп. відносини, що виникають у процесі вир-ва с.-г. продукції, її переробки та реалізації, й тісно пов'язані з ними відносини (з розвитку соц. сфери села, матер.-техн. забезпечення агр. товаровиробників тощо).

А. п. є самостійною галуззю права України, що має комплексну природу. При цьому наведені характеристики галузі А. п. України як самостійної й комплексної не є взаємовиключними: перша вказує на наявність певної групи сусп. відносин, що є специфічними, неповторними, можуть бути відділені від ін. (агр. відносини) і становлять його предмет; друга свідчить уже про якісний зміст цих сусп. відносин, вказує на критерії їх об'єднання та групування.

Якщо предмет прав. регулювання А. п. вказує на певну групу відносин, що регулюється нормами цієї галузі, то питання про методи прав. регулювання агр. відносин стосується прийомів та способів регламентації цих відносин.

Необхідно констатувати наявність єдиного прав. методу регулювання цих відносин. Цей метод складається з поєднання універсальних – диспозитивного (приватноправ.) й імперативного (публічно-прав.) – способів прав. регулювання, які доцільно визначити як змішаний метод прав. регулювання. Установлення змішаного методу та його використання забезпечують наук. обґрунтованість А. п. як самостійної галузі права. Цей метод реалізується через характер прав. норм. Вони можуть бути імперативними, тобто потребують від сторін правовідносин належної поведінки (норми-приписи), або можуть забороняти діяти певним чином (норми-заборони). Норми А. п. можуть мати й диспозитивний характер, тобто надавати суб'єктам правовідносин певної свободи в діях або пропонувати кілька варіантів поведінки (рекомендаційні норми). Отже, для А. п. характерний змішаний метод прав. регулювання агр. відносин, який містить адм.-прав. та цив.-прав. як універсальні способи і прийоми регулювання цих відносин.

А. п. України як самостійній галузі нац. прав. системи притаманні певні основоположні ідеї, засади, що визначають як його сутність, так і спрямованість сучасного агр. зак-ва – принципи А. п.

Принципи А. п. – це основоположні засади, керівні ідеї, що лежать в основі прав. регулювання агр. відносин. В А. п.

України використовуються як загально-прав. принципи (верховенство права, рівноправність суб'єктів господарювання, юрид. рівність усіх форм власності та ін.), так і спец., галузеві, агр.-прав. принципи, до яких належать: пріоритетність розвитку сіл. госп-ва в народному госп-ві; свобода агр. підприємництва; добровільність обрання форм і напрямів госп. діяльності в агр. секторі; рівність учасників агр. правовідносин; рівність усіх форм власності та організац.-прав. форм агр. підприємництва; невтручання держ. органів у виробничо-госп. діяльність агр. товаровиробників; агр. протекціонізм; демократизація системи упр. сіл. госп-вом; екологізація агр. відносин.

Система А. п. – це логічно-последовне розміщення агр.-прав. інститутів, нормами яких регламентуються агр. відносини. На сьогодні виокремлюється значна кількість таких прав. інститутів, серед яких: інститут прав. становища суб'єктів А. п.; прав. інститут держ.-прав. регулювання сіл. госп-ва України; прав. інститут договірних відносин у сфері сіл. госп-ва України; прав. інститут забезпечення безпечності та якості с.-г. продукції; прав. інститут держ. підтримки сіл. госп-ва України; прав. інститут прав. регулювання виробничо-госп. діяльності агр. товаровиробників; прав. інститут прав. регулювання відносин з організації, дисципліни, оплати та охорони праці у с.-г. підприємствах; прав. інститут прав. використання майна с.-г. підприємствами; прав. інститут прав. регулювання відносин у соц. сфері села та ін.

Система А. п. складається із заг., особл. та спец. частин. Заг. частина

включає питання про поняття, предмет прав. регулювання А. п., методи прав. регулювання агр. відносин, принципи і систему А. п., джерела А. п., агр. правовідносини, держ.-прав. регулювання сіл. госп-ва України. До особл. частини належать питання, що стосуються прав. статусу різних суб'єктів А. п. (с.-г. кооперативів, фермерських госп-в, особистих сіл. госп-в, прив., держ. та комунальних с.-г. підприємств, агр. госп. т-в тощо), прав. регулювання виробничо-госп. діяльності та її окремих видів у рослинництві й тваринництві, прав. регулювання організації, оплати та охорони праці працівників с.-г. підприємств, прав. режиму майна суб'єктів агр. господарювання та ін. Спец. частину становлять питання, присвячені осн. рисам агр. зак-ва і А. п. ЄС та зарубіжних країн.

А. п. як самостійна галузь права має свої джерела (форми). Основу системи джерел А. п. і агр. зак-ва України становить КУ. Положення Осн. Закону при регламентації агр. відносин деталізуються в спец. ЗУ «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про фермерське господарство», «Про особисте селянське господарство», «Про державну підтримку сільського господарства України» та ін. Важливе місце в регулюванні агр. відносин посідають підзаконні акти КМУ, Президента України, Мінагрополітики України, ін. м-в та відомств. До джерел А. п. також належать локальні прав. акти, що приймаються с.-г. підприємствами (статути, правила внутр. трудового розпорядку, положення про оплату

праці, майнові фонди, матер. відповідальність, заходи заохочення та ін. Важливе місце серед джерел А. п. України посідають норми міжнар.-прав. характеру, які виникають з урахуванням членства України в СОТ і прагненням вступу до ЄС.

Характерною рисою агр. зак-ва України є відсутність серед джерел спеціалізованого кодифікованого нормат. акта – Агр. кодексу України, прийняттю якого має передувати розроблення законів про сіл. госп-во України, її агр. політику та ін. Цим законам належить бути визначальними, їх уведення в дію дозволить ухвалити такий кодифікований акт.

Необхідно розрізнити А. п. як галузь права, як галузь науки та навч. дисципліну. А. п. як галузь науки – це система наук. знань, прав. ідей, теорет. поглядів, понять, а також знань про закономірності агр.-прав. регулювання сусп. відносин, які становлять предмет А. п.

А. п. як навч. дисципліна – це система наук. знань про А. п. – галузь права і зак-ва, яка призначена для вивчення у відповідних навч. закладах, передусім юрид.

Метою А. п. є забезпечення високопродуктивного функціонування агр. сектору – вир-во с.-г. продукції в таких обсягах, які б забезпечили потреби країни в продуктах харчування населення і сировини для пром. підприємств. За належної організації та юрид. урегулювання виробничих відносин в агр. секторі держава матиме можливість вирішувати продовольчі завдання в межах нормального рівня всередині країни і виходити на зовн. ринок по реалізації якісної та екологічно чистої с.-г. продукції.

Лит.: Быстров Г. Е. Вопросы теории аграрного права и методики его преподавания в юридических вузах России // Государство и право, 1998 № 11; Аграрное право. М., 2000; Чабаненко М. М. Методи правового регулювання аграрних відносин: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2005; Уркевич В. Ю. Аграрні правовідносини в Україні: дис. ... д-ра юрид. н. Х., 2007; Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика / за ред. д-ра А. М. Статівки. Х., 2010.

А. М. Статівка.

АГРАРНИЙ ФОНД – 1) держ. спеціалізована установа, яка є бюджетною орг-цією, має свій кошторис, рахунки та здійснює неприбуткову діяльність у межах, визначених зак-вом, та уповноважена КМУ провадити цінову політику в агр. секторі економіки України; 2) публ. акціонерне т-во, метою діяльності якого є створення сприятливих умов для розвитку сіл. госп-ва, функціонування ринку с.-г. продукції, підтримки вітчизн. с.-г. товаровиробника, а також одержання прибутку від провадження госп. діяльності відповідно до зак-ва.

Із метою здійснення держ. цінового регулювання через запровадження держ. інтервенцій в обсягах, що дозволяють установити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінім. інтервенційну ціну та не вище за макс. інтервенційну ціну, відповідно до положень ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 черв. 2004 та постанови КМУ «Про Аграрний фонд» від 6 лип. 2005 № 543, було створено А. ф., який підпорядковується, є підзвітним та підконтрольним центр. органу виконавчої влади, що ре-

алізує держ. агр. політику, політику в сфері сіл. госп-ва (Мінагрополітики України), не є органом держ. упр. і не може видавати нормат.-прав. акти.

Осн. завданнями А. ф. є: проведення цінової політики в агропром. секторі економіки у межах, визначених законом; виконання від імені держави функції кредитора на період дії режиму заставних закупівель окремих об'єктів держ. цінового регулювання; виконання бюджетних програм, визначених законом про Держ. бюджет України на відповідний рік; формування держ. інтервенційного фонду об'єктів держ. цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фін. інтервенцій на організованому агр. ринку.

Відповідно до покладених на нього завдань А. ф. наділений широким колом повноважень, серед яких: виступати в установленому законом порядку замовником під час закупівлі товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів держ. бюджету; продавати або купувати на Агр. біржі об'єкти держ. цінового регулювання або до держ. інтервенційного фонду і має право на придбання та продаж об'єктів держ. цінового регулювання для потреб держ. інтервенційного фонду, а також на продаж об'єктів держ. цінового регулювання, які були конфісковані або підлягають продажу відповідно до зак-ва; здійснювати на організованому агр. ринку товарні інтервенції шляхом продажу (поставки) окремих об'єктів держ. цінового регулювання на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) у розмірі не більше макс. інтервенційної ціни; здійснювати на організованому

агр. ринку фін. інтервенції шляхом купівлі окремих об'єктів держ. цінового регулювання на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) в розмірі, не меншому за мінім. інтервенційну ціну; здійснювати закупівлю послуг, пов'язаних із комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та страхування об'єктів держ. цінового регулювання, в установленому КМУ порядку; за рішенням КМУ здійснювати закупівлю або продаж визначених об'єктами держ. цінового регулювання товарів, не пов'язаних з держ. ціновим регулюванням. При цьому ціни закупівлі або продажу не повинні бути вищ./нижчими більш як на 20 % макс./мінім. інтервенційної ціни, встановленої на поточний маркетинговий період для об'єкта держ. цінового регулювання; за рішенням КМУ здійснювати закупівлю та продаж матер.-техн. ресурсів для потреб с.-г. товаровиробників; здійснювати з використанням сприятливої ринкової кон'юнктури реалізацію об'єктів держ. цінового регулювання з метою забезпечення надходження коштів до спец. фонду держ. бюджету; за рішенням КМУ здійснювати експорт об'єктів держ. цінового регулювання; утворювати держ. підприємства, установи та орг-ції; готувати пропозиції щодо удосконалення зак-ва з питань, що належать до його компетенції, і подавати їх на розгляд Мінагрополітики України; організовувати професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Фонду; забезпечувати поширення інформації про кон'юнктуру агр. ринку; подавати КМУ пропозиції щодо запро-

вадження та скасування тимчасового режиму адм. регулювання цін для окремих об'єктів держ. цінового регулювання на організованому агр. ринку; подавати пропозиції щодо переліку об'єктів та періодів держ. цінового регулювання та виконує ін. функції відповідно до покладених на нього завдань.

А. ф. діє як держ. спеціалізована установа, органом упр. якої є дирекція. До її складу входить генеральний директор, який призначається на посаду і звільняється з посади КМУ, та 3 заступники, які призначаються на посаду і звільняються з посади Міністром агр. політики та продовольства України, осн. функціями якої є: організація виконання покладених на Фонд завдань; подання Мінагрополітики України пропозиції щодо встановлення рівня макс. і мінім. інтервенційних цін на об'єкти держ. цінового регулювання; прийняття рішення про здійснення товарних та фін. інтервенцій; забезпечення цільового та ефективного використання коштів Фонду; за погодженням з Мінагрополітики України утворення та ліквідація регіональних від-нь Фонду; виконує ін. функції відповідно до зак-ва.

А. ф. утримується за рахунок коштів держ. бюджету у межах кошторису, затв. Мінагрополітики України та погодженого з Мінфіном України. Штатний розпис та структура Фонду затверджуються Мінагрополітики України.

Постановою КМУ від 22 квіт. 2013 № 364 було утворено, відокремлено від держ. спеціалізованої установи «А. ф.» публ. акціонерне т-во «А. ф.» (далі – Т-во) із статутним капіталом 5 000 000 000 грн, 100 % якого належить державі.

Діяльність Т-ва здійснюється відповідно до Статуту, який було затверджено постановою КМУ від 24 лип. 2013 № 698. Предметом діяльності Т-ва «А. ф.» є: оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин; діяльність посередників у торгівлі с.-г. сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами; складське госп-во; надання в оренду с.-г. машин і устаткування; вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур; оброблення насіння для відтворення; лізингові операції; інвестиційна діяльність; вир-во продуктів борошномельно-круп'яної пром-ті; оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами; оптова торгівля ін. харчовими продуктами; неспеціалізована оптова торгівля харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами; роздрібна торгівля (роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами; роздрібна торгівля хлібобулочними виробами, борошнями та цукровими кондитерськими виробами в спеціалізованих магазинах; роздрібна торгівля ін. харчовими продуктами в спеціалізованих магазинах); ін. види роздрібно-ї торгівлі в неспеціалізованих магазинах (роздрібна торгівля квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах тощо); вирощування цукрової тростини, тютюну, прядивних культур, олійних плодів, пряних, ароматичних та лікарських культур; надання послуг з перевезення; надання послуг із зберігання зерна, об-

робки та технол. переробки зерна; вир-во борошна, крупів, вир-во хліба та хлібобулочних виробів; вир-во борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання; вир-во макаронних виробів і под. борошняних виробів; вир-во ін. харчових продуктів; вир-во однорідних кормів та комбікормів, вир-во готових кормів для громад. тваринництва та для тварин, що утримуються населенням; вир-во готових кормів для домашніх тварин, кормових добавок та ін. кормових продуктів; ведення товарного с.-г. вир-ва; змішане сіл. госп-во; поставка мінеральних добрив, засобів захисту рослин і насіння, агрохім. продукції; оптова торгівля мінеральними добривами та засобами захисту рослин; оптова торгівля пром. товарами; організація та утримання закладів громад. харчування (діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування); вир-во, закупівля та реалізація сировини, товарів виробничо-техн. призначення і широкого вжитку; надання трансп.-експедиторських послуг; здійснення внутр. та міжнар. перевезень вантажів; ремонт і техн. обслуговування машин і устаткування виробничого призначення; надання послуг з техн. обслуговування та ремонту трансп. засобів; збирання та переробка вторинної сировини і відходів вир-ва; оброблення та видалення безпечних відходів; відновлення відсортованих відходів; проведення будівельних (спорудження житлових і нежитлових будівель; будівництво ін. споруд), ремонтних, реставраційних, дизайнерських, монтажно-налагоджувальних робіт на підприємствах, житлових і нежитлових об'єктах та об'єктах соц. сфери; пере-

робка деревини, в т. ч. вир-во ін. дерев'яних будівельних конструкцій і столярних виробів, вир-во дерев'яної тари; провадження ред.-видавничої і поліграфічної діяльності й надання пов'язаних з нею послуг; провадження інноваційної діяльності, в т. ч. виконання наук.-дослідних, проектних, експериментально-конструкторських робіт та маркетингових досліджень, впровадження винаходів, наук.-техн. розробок; дослідження та експериментальні розробки у сфері природничих і техн. наук, ін. природничих і техн. наук; організація та проведення виставки-продажу, виставок, конгресів, аукціонів, конференцій, семінарів, культ.-осв. заходів, благодійних акцій; вир-во та реалізація альтернат. видів палива (повна переробка соломи, відходів зерна, відходів переробки деревини на паливні брикети та гранули); провадження ін. видів діяльності, не заборонених зак-вом, відповідно до мети діяльності Т-ва.

До органів упр. Т-ва належать: 1) заг. збори; 2) наглядова рада; 3) правління; 4) ревізійна комісія.

Вищ. органом Т-ва є заг. збори, до компетенції яких належить вирішення найважливіших питань. На період, коли єдиним засновником та акціонером Т-ва є держава, повноваження заг. зборів здійснюються Мінагрополітики України без скликання заг. зборів. Голова правління призначається на посаду та звільняється з посади КМУ за поданням Мінагрополітики України. Перший заст. голови правління, заступники голови правління, ін. члени правління призначаються на посаду і звільняються з посади КМУ за поданням Мінагрополітики України. Затвердження складу